

Кіктенко В.О. Историко-философская концепция Джозефа Нидэма: китайская наука и цивилизация (философский анализ теоретических подходов) / В.А. Киктенко. – М.: ИИЕТ РАН, 2009. – 530 с.: ил. – Библиогр.: с. 394–426.

Роботи Джозефа Нідема (1900–1995), видатного англійського мислителя, біохіміка, синолога й історика науки, істотно вплинули на зміну наукового світогляду, методології, понятійного апарату, теологічних, соціальних і політичних уявлень. Особлива заслуга Дж. Нідема полягає в тому, що він розпочав дослідження наукового минулого Китаю та разом зі своїми колегами здійснив найбільш повний і детальний системний аналіз історичного розвитку китайської цивілізації й науки. На сьогодні в закордонній і вітчизняній науковій літературі відсутні комплексні дослідження концепції історії науки й цивілізації Джозефа Нідема. Отже, монографія В.О. Кіктенка є першою й, на наш погляд, досить вдалою спробою створення інтелектуальної біографії Дж. Нідема, здійснення систематичного історіографічного опису й історико-філософського аналізу наукових праць ученого. А вивчення проекту Дж. Нідема “Наука й цивілізація в Китаї” має важливе методологічне значення для досліджень у галузі історії традиційної китайської філософії, далекосхідної цивілізації, співвідношення науки й філософії в історичному й соціально-політичному контекстах. Особливо це важливо для української науки, у якій вивчення традиційної китайської науки, філософії й цивілізації практично відсутнє або перебуває на початковій стадії.

Головну мету роботи автор вбачає в розкритті історико-філософської концепції Дж. Нідема китайської науки й цивілізації, але автор монографії не обмежується тільки цим аналізом. Ним ґрунтовно показано формування світогляду Дж. Нідема, його філософських і методологічних підходів. Тому цілком доцільним є дослідження В.О. Кіктенком концепції Дж. Нідема як важливої складової філософської і природничо-наукової спадщини вченого на тлі історичних досягнень філософії, історії науки й синології. У цілому монографія складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку літератури, списку епіграфів, списку ілюстрацій і покажчиків.

У “Вступі” В.О. Кіктенко в цілому розглядає Дж. Нідема як людину та вченого, зупиняється на основних віхах життя й діяльності вченого, відзначає вершини його природничо-наукової й філософської творчості, не залишаючи поза увагою також викладацьку, суспільно-політичну й організаторську діяльність. Наприкінці автор здійснює постановку наукової проблеми свого дослідження.

Значне місце в монографії посідають питання, пов’язані зі з’ясуванням особливостей техніки філософського аналізу, способів постановки проблем, формування основних понять, принципів методології й теоретичних висновків Дж. Нідема, які стали важливою складовою англійської філософії та раціоналістичного гуманізму в 1930–1990-ті роки. Цим аспектам повністю присвячено перший розділ – “Філософська інтерпретація наукового світогляду Дж. Нідема”. В.О. Кіктенко вдало визначає характерні риси організмичної філософії Дж. Нідема як подальший розвиток фундаментальних ідей М.К. Кольцова, Д’Арсі Томпсона й Гоуланда Хопкінса. Цікавим є аналіз поширення Дж. Нідемом методології природничих наук на гуманітарні науки (дослідження релігій, політичних і філософських систем), а також вивчення тих філософських і наукових проблем, які найбільш турбували вченого, – це, зокрема, теорія розвитку, аналіз проблеми живої матерії й механістичної теорії життя, критика неовіталізму й механіцизму, розробка конструктивного мислення на основі матеріалістичного підходу й розробка методології системного аналізу, критика концепції *східного деспотизму*, компаративна історія науки, новий гуманізм.

З великим інтересом читається другий розділ – “Дж. Нідем і китайська наукова філософія: історико-культурний аналіз”, – який присвячено історико-культурному підходу Дж. Нідема до формування науки в традиційному Китаї. В.О. Кіктенко критично аналізує нідемівські підходи та оцінки головних китайських філософських шкіл і

їхнього ймовірного впливу на формування науки (конфуціанство, даосизм, моїзм, школа імен, легизм), визначення фундаментальних ідей, метафізичного й ідеалістичного аспектів формування китайської науки, псевдонауки й скептичної традиції, ролі китайського буддизму та кризи розвитку так званої *китайської наукової філософії*.

Важливе місце в роботі займає третій розділ – “Палеонтологія пізнання в концепції історії науки Дж. Нідема: природознавство в давньому та імператорському Китаї”, – у якому автор докладно наводить найважливіші методологічні й теоретичні положення аналізу (історія науки, *питання Нідема*, чотири гіпотези історії науки, екстерналістський тип причинності, транскуррентність і синтез, теорія східного суспільства, матеріальні й соціальні фактори, теорія розвитку); подається докладний опис і критичний аналіз реконструкції історії математичних, природничих і технічних наук, дослідження *особливостей і понять логіки* класичної китайської мови та теоретичні висновки (підсумки дослідження, п'ять модальних особливостей наукової думки, головні досягнення, дискусійні аспекти й недоліки проекту).

В останньому, четвертому розділі – “Критика концепції історії науки Дж. Нідема” – В.О. Кіктенко вивчає критичні підходи до концепції історії науки Дж. Нідема, групуючи їх таким чином: 1) синологічний, 2) історико-науковий, 3) філософський, 4) соціологічний, 5) постнідемівський. Вважаємо, що такий поділ дає можливість чітко показати всі існуючі підходи, вивчити їхні сильні та слабкі аспекти, що має важливе значення для подальшої критики концепції Дж. Нідема та вивчення розвитку науки в давньому та імператорському Китаї.

У цілому висновки монографії В.О. Кіктенка мають важливе значення для наукових праць, у яких вивчаються різні аспекти історії філософії та науки, що насамперед стосується розуміння цивілізаційного розвитку й крос-культурних контактів у процесі формування наукових знань, розвитку філософського діалогу в історико-культурному і світоглядному контексті. Теоретичні положення й узагальнення можуть бути використані для майбутніх реконструкцій історії наукових знань у цілому й у східно-азіатському культурному ареалі зокрема.

Хотів би окремо відзначити, що в монографії В.О. Кіктенка використовується велика кількість оригінальних джерел, переважна більшість яких дуже рідко залучаються до аналізу не тільки в працях з історії філософії, а й у спеціалізованих китаєзнавчих дослідженнях.

Таким чином, питання, які були поставлені в монографічному дослідженні В.О. Кіктенка, дістали серйозне наукове обґрунтування. У роботі представлено образ видатного англійського вченого й мислителя Дж. Нідема, показано значення його ідей для досліджень з історії філософії та науки. Монографія В.О. Кіктенка “Історико-філософська концепція Джозефа Нідема: китайська наука й цивілізація (філософський аналіз теоретичних підходів)” є самостійним та оригінальним дослідженням, що заслуговує на високу оцінку.

О.П. Машевський